

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядається питання психологічного забезпечення професійної діяльності педагогічних працівників в контексті Концепції нової української школи. Представлено результати анкетування вчителів та визначено їх запити, потреби, очікування щодо різних форм і методів психологічної допомоги усім учасникам освітнього процесу. Проаналізовано переваги у виборах педагогів щодо впровадження основних стратегій психологічного супроводу освітньої діяльності: особистісно-фасилітативної; теоретико-методичної, практико-конструктивної. Розкрито методичний зміст кожної стратегії.

Ключові слова: психологічний супровід, нова українська школа, стратегії діяльності психолога, психологічні студії.

Постановка проблеми. Освітня реформа «Нова українська школа», запроваджена МОН України, обумовлена вимогами часу й схвально оцінена не тільки органами влади, європейськими партнерами, а й українським суспільством у цілому [3].

Концепція нової української школи, передбачає системну трансформацію, головна мета якої – досягнення нової, високої якості освіти на всіх рівнях [2].

У формулі нової української школи передбачено нову роль учителя, який має стати агентом змін, і буде вмотивований до неперервного процесу професійного зростання [4].

У процесі модернізації освітнього процесу в школі вчитель з транслятора і джерела знань перебудовується у наставника і помічника учня у виборі ним власної освітньої траєкторії, майбутнього життєвого шляху. Для цього він повинен не лише володіти сучасними педагогічними технологіями, умінням

управляти індивідуалізованим освітнім процесом, але й бути обізнаним з різними психологічними теоріями і практиками індивідуальної і групової роботи з учнями, мати відповідні навички впливу на дитину [1].

Важливу роль у процесі професійної трансформації вчителів початкової школи, які розпочинають впроваджувати стандарти нової української школи, мають відігравати фахівці шкільної психологічної служби. Разом із психологічним супроводом процесу адаптації першокласників до освітнього процесу, практичним психологом має здійснюватися кваліфікований психологічний супровід процесу адаптації, психологічної готовності до нових умов праці та професійного зростання педагогів в новій українській школі, відповідно до обраних стратегій професійної діяльності [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації освітньої сфери є предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як Н. Авшенюк, В. Андрущенко, Л. Березівська, О. Глушко Л. Гриневич, В. Кремень, О. Локшина, О. Ляшенко, В. Огнев'юк, О. Савченко, О. Пометун, О. Сухомлинська та інші.

Проблему психологічної готовності до інноваційної педагогічної діяльності досліджували вітчизняні психологи П. Горностай, О. Винославська, Я. Коломінський, Л. Кондратова, С. Ніколаєнко, А. Полонніков В. Сластьонін, О. Тарновська. В окремих аспектах психологічний рівень інноваційної діяльності досліджували як зарубіжні (Р. Маслоу, Ф. Харцберг та ін.), так і вітчизняні вчені (Л. Карамушка, В. Семиченко, Ю. Швалб та ін.).

Стратегії професійної діяльності практичних психологів в закладах освіти досліджують Ж. Вірна, С. Максименко, В. Панок, В. Рибалка, Д. Романовська, Н. Шевченко, Н.Чепелеєва.

Проте бракує дослідження з визначення запитів вчителів майбутніх першокласників, як замовників психологічних послуг, щодо специфіки психологічного супроводу освітнього процесу в умовах трансформаційних процесів у новій українській школі.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні основних стратегій психологічного супроводу освітнього процесу в умовах реформування шкільної освіти в Україні на основі представлення результатів опитування вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. На думку М. Фуллана, саме вчителі є носіями змін в освіті, а постійне професійне навчання та зростання вчителів є першочерговою умовою досягнення результативності та успішності у проведенні реформ [8, с. 114]. На думку міністра освіти і науки Лілії Гриневич, щоб поліпшити психологічний стан вчителя, «шкільні психологи мають взаємодіяти не тільки з дітьми, а й з учителями». У Положенні про психологічну службу вказано, що психолог має консультивати та надавати психологічну допомогу всім учасникам освітнього процесу. Також має сприяти вчителям в опануванні та розробці інноваційних освітніх програм і технологій [7].

Науково-теоретичний аналіз проблеми психологічного супроводу освітньої діяльності в умовах реалізації НУШ виявив відсутність обґрунтованих фахівцями єдиних успішних стратегій діяльності практичного психолога. Ефективним у психологічному супроводі освітнього процесу є застосування системно-стратегіального підходу, відповідно до якого практичний психолог закладу освіти має визначити основні стратегії психологічної діяльності з учителями, батьками, учнями та тактики їх реалізації. В результаті теоретичного аналізу психолого-педагогічної наукової літератури було визначено 3 основні стратегії психологічного супроводу освітньої діяльності, необхідні для успішного впровадження інноваційної діяльності з учнями, відповідно до концепції НУШ [6, с. 184]:

1. Особистісно-фасилітативна – це емоційна підтримка вчителя в особистісно-професійній трансформації, саморозвитку (пошук ресурсів, професійних інтересів, потреб і мотивів інноваційної діяльності, коучінг, викриття та подолання антиінноваційних бар'єрів);

2. Теоретико-методична – це підвищення рівня професійної обізнаності вчителів у психологічних категоріях, поняттях, які застосовуються в НУШ, співпраця з педагогом щодо вибору методів дитиноцентрованого навчання та виховання, відповідно до психологічних особливостей учнів та ситуації соціального розвитку класу;

3. Практико-конструктивна – це конструювання освітнього середовища на засадах педагогіки партнерства, проведення психологом (соціальним педагогом) практичних занять або фрагментів занять з батьками, з вчителями, з учнями.

Оскільки методологія здійснення психологічного супроводу різноманітна, різноманітними можуть бути і тактики практичної роботи: це і анкетування, опитування, інтерв'ю, консультування, бесіди, тренінги, семінари-практикуми, студії, консилиуми, інтерв'їзійні групи та ін. Саме стратегія буде визначати спрямованість заходів та вибір методів роботи в кожному закладі освіти [5].

Важливою умовою вибору основної стратегії психологічного супроводу є врахування побажань і запитів вчителів. З цією метою нами було розроблено анонімну анкету, яка складалася з 8 складнорівневих запитань, з яких: 4 – це експрес-самооцінка рівня розвитку складових компетенцій педагога щодо впровадження інноваційної діяльності в НУШ та рівня потреби у допомозі практичного психолога; 2 методологічні запитання – з визначення бажаних форм і методів психологічної підтримки; 2 запитання з визначення рівня професійної готовності практичного психолога закладу, який вони представляють, до здійснення якісного психологічного супроводу.

У березні-червні 2018 року за допомогою анкети було опитано 269 вчителів початкових класів Чернівецької області, які проходили навчання для подальшої роботи з першокласниками, відповідно до концепції НУШ.

За результатами опитування визначено середній показник та рівень знань педагогів щодо змісту та практичної реалізації інноваційної діяльності в умовах НУШ, який склав – 8 балів (достатній рівень) за 12 бальною системою. Більшість педагогів (152 респонденти – 56,5% опитаних) визначили у себе

достатній рівень (7-9 балів). На високому рівні оцінили свої знання з цього питання (10-12 балів) – 67 вчителів (24,9%). На середньому рівні (4-6 балів) – 37 вчителів (13,8%), на низькому рівні (1-3 бали) оцінили себе 13 вчителів (4,8%). Варто зазначити, що найнижча оцінка, яку поставили собі вчителі – це 2 бали (10 вчителів). Найвищим балом (12) оцінили свою теоретичну компетентність тільки 2 вчителі.

Власний рівень сформованих вмінь та навичок щодо практичної реалізації інноваційної діяльності з учнями вчителі оцінили також на достатньому рівні, але в балах дещо вище – 8,2. На достатньому рівні (7-9 балів) – 165 вчителів (61,3%); високому рівні (10-12 балів) – 59 вчителів (21,9%); на середньому рівні (4-6 балів) – 44 вчителі (16,4%); на низькому рівні (1-3 бали) – 1 вчитель (0,4%). Найвищим балом (12) оцінили свою практичну компетентність 3 вчителі.

Приємно відзначити, що середній самооціночний показник рівня мотиваційної спрямованості (бажання, інтересу) педагогів до практичної реалізації інноваційної діяльності з учнями, відповідно до концепції НУШ становить – 9,7 балів. Більшість педагогів визначила свій рівень мотивації як високий - (10-12 балів) – 174 вчителі (64,7%); на достатньому рівні (7-9 балів) – 81 вчитель (30,1%); на середньому рівні (4-6 балів) мотиваційної спрямованості перебувають 14 вчителів (5,2%). Варто зазначити, що жоден вчитель не оцінив власну мотиваційну спрямованість до практичної реалізації інноваційної діяльності на низькому рівні. Це свідчить про те, що у вчителів справді є бажання працювати в оновленій системі та реалізувати свій потенціал у повній мірі. Найвищим балом (12) оцінили свою вмотивованість 25 вчителів.

Однак, варто звернути увагу на те, що загалом по трьох питаннях у 13,5% вчителів самооцінні показники становлять 1-6 балів. Це може свідчити про наявність у незначної частини педагогів антиінноваційних бар'єрів, опору до змін, зазначених в концепції НУШ. Допомогти педагогу зрозуміти, що заважає та сформуванню психологічної готовності до оновленої діяльності – завдання шкільної психологічної служби.

За допомогою наступного питання ми визначили потребу вчителів у 3-х основних стратегіях психологічного супроводу впровадження НУШ: особистісно-фасилітативна, теоретико-методична, практико-конструктивна.

Отже, емоційної підтримки в особистісно-професійній трансформації, процесі саморозвитку (пошук ресурсів, професійних інтересів, потреб і мотивів інноваційної діяльності) за допомогою коучінгу, викриття та подолання антиінноваційних бар'єрів (тобто застосування *особистісно-фасилітативної стратегії*) потребують: на дуже високому рівні – 20 вчителів (7,6%); на високому рівні – 110 вчителів (41,8%); на середньому рівні – 108 вчителів (41,1%); низькому – 15 вчителів (5,7%).

Співпраці щодо вибору методів дитиноцентрованого навчання у класі, відповідно до психологічних особливостей учнів та ситуації соціального розвитку класу, підвищення обізнаності у психологічних категоріях НУШ (*теоретико-методична стратегія*) потребують: на дуже високому рівні – 17 вчителів (6,5%); на високому рівні – 106 вчителів (40,3%); на середньому рівні – 123 вчителі (46,7%); на низькому рівні – 15 вчителів (5,7%).

Проведення психологом практичних занять, або фрагментів занять під час освітнього процесу (*практико-конструктивна стратегія*): з батьками щодо розвитку психологічної батьківської компетентності; з вчителями щодо оволодіння практичними навичками інноваційної взаємодії з учнями; з дітьми розвитково-корекційних занять потребують: на дуже високому розвитку – 33 вчителі (12,6%); на високому рівні – 103 вчителі (39,3%); на середньому рівні – 105 вчителів (40,1%); на низькому рівні – 16 вчителів (6,1%).

Отже, усі запропоновані стратегії психологічного супроводу знайшли відгук у опитаних педагогів: однаково пріоритетними визначено усі стратегії психологічного супроводу. Майже рівнозначно однакова кількість опитаних педагогів потребує на високому рівні кожну із стратегій: особистісно-фасилітативну – 130 (49,4%); теоретико-методичну – 123 (46,8%); практико-конструктивну – 136 (51,9%). Варто зазначити, що не потребують психологічної допомоги лише незначна кількість педагогів – від 0,8% до 3,8%.

Завданням дослідження передбачалося визначення потреби у основних формах психологічного супроводу, які, на думку вчителів, були би корисними для них у перший рік практичної реалізації інноваційної діяльності, відповідно до концепції НУШ. Було запропоновано до розгляду наступні: індивідуальні та групові консультації; тематичні семінари, тренінги, навчальні студії; діагностичні заміри; рефлексивні зустрічі; психологічні 5-ти хвилинки.

За результати анкетування визначено, що індивідуальних консультацій (для вчителів), бесід з метою емоційної підтримки, пошуку ресурсів та мотивів діяльності, зняття внутрішніх та зовнішніх антиінноваційних бар'єрів, що заважають у практичній реалізації концепції НУШ в школі потребує 38,9% опитаних: з них щоденно в перший місяць роботи 31 вчитель (12%); щотижня – 30 вчителів (11,7%); щомісяця – 39 вчителів (15,2%). Більша частина педагогів зазначили, що індивідуальні консультації варто проводити за ситуацією або за потребою – 157 вчителів (61,1%).

Групові консультації (для усіх вчителів 1-х класів закладу освіти), бесіди тематично-інформаційного характеру з метою вирішення актуальних проблем психічного розвитку дітей та соціальної комунікації в класі потребує більша кількість педагогів – 52,7%: щодня в перший місяць роботи – 31 вчитель (12%); щотижня – 42 вчителі (16,3%); щомісяця – 63 вчителі (24,4%). Частина педагогів зазначили, що групові консультації варто проводити за потребою – 122 вчителі (47,3%).

Проведення тематичних та практичних семінарів, тренінгів, навчальних студій з підвищення рівня психологічної компетентності (знань, умінь) вважають за потрібне проводити – 76,2% опитаних педагогів: 1 раз на рік – 14 вчителів (5,4%); 2 рази на рік – 105 вчителів (40,9%); 3 рази на рік – 24 вчителі (9,3%); 4 рази на рік – 53 вчителі (20,6%); та за потребою – 61 вчитель (23,8%).

Виявили бажання щодо проведення інтерв'язійних груп «Рефлексивні зустрічі» для вчителів, на яких кожен може висловитись про те, що переживає емоційно, які були успіхи і вдачі у роботі, які були, чи є труднощі, та отримати зворотній зв'язок від колег, поради від психолога (соціального педагога) –

37,1% педагогів: щодня в перший місяць – 9 вчителів (3,4%); щотижня – 10 вчителів (3,7%), щомісяця – 80 вчителів (30%). Більша частина педагогів визначилася, що рефлексивні зустрічі варто проводити за сформованою потребою – 168 вчителів (62,9%).

Проведення діагностичних замірів щодо визначення індивідуальних особливостей та показників психічного розвитку дітей, їх адаптації до школи, класу, та отримання оформлених результатів у протоколах, характеристиках потребує значна частина педагогів – 63,9%: 1 раз на рік – 32 вчителі (12,5%); 2 рази на рік – 78 вчителів (30,6%); 3 рази на рік – 18 вчителів (7,1%); 4 рази на рік – 35 вчителів (13,7%). Необхідність проведення діагностичних замірів розвитку учнів за потребою зазначили 92 вчителі (36,1%).

Систематичного проведення з дітьми спеціальних психологічних 5-тихвилин потребують всі 100% опитаних вчителів: релаксаційно-розвантажувальних потребують 155 вчителів (50,2%); мотиваційно-спрямовуючих – 75 вчителів (24,3%); емоційно-стабілізуючих – 65 вчителів (21%); кінезіологічно-розвивальних – тільки 14 вчителів (4,5%).

Викликає стурбованість факт, що значна кількість педагогів у виборах щодо запропонованих форм і методів роботи психологічної служби обрали відповідь «за потребою». Це може свідчити про те, що у педагогів, які так відповіли, або недостатній рівень психологічної культури, або наявні бар'єри у співпраці з психологом, недовіру до нього. Отже, фахівцю психологічної служби потрібно терміново перебудувати свою роботу з вчителями, донести до педагогів зміст усіх напрямків та форм психологічної роботи.

Наступним питанням респондентам пропонувалося визначити рейтингові позиції запропонованих тем для проведення в закладі освіти шкільної «психологічної студії» для вчителів. Психологічна студія для педагогів – це універсальна форма вдосконалення професійної майстерності вчителя, суттєвою ознакою якої є гармонійне поєднання теоретичного, методичного та технологічного вивчення психолого-педагогічних проблем, підвищення психологічної компетентності. Більшість педагогів (214 – 79,6%) вказали, що

хотіли б навчатися в таких шкільних психологічних студіях. Варто зазначити, що 4 вчителі (1,5%) зазначили, що в їхній школі немає психолога. Відсутність фахівця психологічної служби в закладі освіти може утруднити процес підготовки вчителів до ефективної реалізації Концепції НУШ.

Отже, рейтинг тематики засідань психологічних студій наступний: «З радістю до школи» – щодо методів та прийомів мотивації дитини до навчання; «Світ і Я» – щодо формування позитивного мікроклімату у класі, толерантних міжособистісних взаємин; «Зрозуміти себе та інших» – щодо психологічних прийомів та методів розвитку емоційного інтелекту; «Пізнаємо світ» – щодо психологічних прийомів та методів розвитку критичного мислення; «Основа життєстійкості» – щодо психологічних прийомів розвантаження і зняття емоційної напруги; «Розвиваємо успішність» – щодо методів позитивного підкріплення навчальних успіхів дитини»; «Творчість і особистість» – щодо психологічних прийомів та методів розвитку креативності.

Рівень готовності практичних психологів до проведення Психологічних студій, а отже і до формування психологічної готовності педагогів до змін в умовах НУШ, вчителі оцінили в середньому на 8 балів (за 12-бальною системою). Вчителі вважають, що на високому рівні (10-12 балів) перебувають - 61 психолог (28,5%); на достатньому (7-9 балів) – 108 психологів (50,5%); на середньому рівні (4-6 балів) опинилося 38 психологів (17,7%); на низькому рівні – 7 психологів (3,3%). Найвищим балом (12) 10 вчителів (3,7%) відзначили професійну діяльність шкільних практичних психологів.

Останнім питанням в анкеті вчителям пропонувалося висловитися, що би вони зробили, щоб допомогти вчителю успішно здійснювати практичну реалізацію інноваційної діяльності з учнями 1-го класу в НУШ, якщо би вони були практичними психологами школи.

Налаштованими на співпрацю виявилися 166 вчителів (61,7%), які активно пропонували модернізувати психологічний супровід в закладах освіти, тобто визначили основні запити для фахівців психологічної служби:

- співпраця психологічної служби з вчителями (моральна, практична допомога), проведення практичних занять та тренінгів – 78 пропозицій;
- проведення практичних занять з учнями (з розвитку креативності, творчості, емоційного інтелекту, зняття емоційної напруги) – 49 пропозицій;
- допомога в адаптації дітей до школи (діагностика, корекція) – 45 пропозицій;
- співпраця психологічної служби з батьками – 39 пропозицій;
- застосування з учнями методів і прийомів розвитку мотивації дитини до навчання – 21 пропозицій;
- ґрунтовна робота з учнями, які потребують особливої психологічної допомоги – 19 пропозицій;
- здійснення моніторингу стану мікроклімату класного колективу, показника згуртованості дітей – 18 пропозицій;
- організація методичних, психологічних дискусійних панелей, де педагоги (батьки) мали би змогу обговорювати різні форми та методи інноваційного навчання – 17 пропозицій.

Висновки. Отже, опираючись на результати анкетування педагогів з метою удосконалення якості психологічного супроводу впровадження Концепції НУШ в закладах освіти важливо:

- Сприяти усвідомленню керівниками закладів освіти ролі психологічної служби у реформуванні системи освіти, формуванні психологічної готовності педагогів до змін.
- Комплексно впроваджувати стратегії психологічного супроводу освітньої діяльності, а саме особистісно-фасилітативну, теоретико-методичну та практико-конструктивну. Працівникам психологічної служби школи визначити групи педагогів за потребою у основних стратегіях та проводити з ними відповідні заходи.

- Застосовувати в роботі з учителями: індивідуальні та групові консультації; тематичні семінари, тренінги, навчальні студії; рефлексивні зустрічі; психологічні 5-ти хвилинки та ін.

- Організувати роботу психологічних студій для вчителів, на яких опрацювати сучасні психологічні знання, вміння, навички з метою підвищення їхньої професійної компетентності.

- Проводити системну роботу з педагогами та батьками першокласників із впровадження педагогіки партнерства; результати обговорювати на дискусійній платформі.

Список використаних джерел:

1. Глушко О.З. Європейський вектор освітніх реформ в Україні [Електронний ресурс] / О.З. Глушко // Наукове видання інституту педагогіки НАПНУ «Український педагогічний журнал». – №4. – Київ, 2017. – С. 5-11.

2. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>. – 40 с.

3. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczep-cziya.html>.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс] / Упорядники Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. / [за заг. редакцією М. Грищенко]. – Міністерство освіти і науки України, 34 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

5. Романовська Д.Д. Особистісні стратегії професійної діяльності психологів : монографія / Д.Д. Романовська. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 246 с. (наукове видання).

6. Романовська Д.Д. Стратегії психологічного супроводу освітнього процесу на етапі розбудови нової української школи / Д.Д. Романовська, М.Г. Ящук // Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11-12.10.2018 “Сучасна освіта в контексті нової української школи”. – Чернівці : М-во освіти і науки України, ІППОЧО, 2018. – С. 183-186.

7. Якою буде роль шкільних психологів у новій українській школі [Електронний ресурс] // Журнал, НУШ «Освіторія медія». – Режим доступу : <https://osvitoria.media/experience/shho-robytymut-shkilni-psyhology-u-novij-ukrayinskij-shkoli>.

8. Fullan M. Syly zmin. Vymiriuvannia hlybyny osvitnikh reform / Maikl Fullan ; per. z anhl. H. Shyian, R. Shyian. – Lviv : Litopys, 2000. – 269 s., С. 114.